

ASPECTE ALE RELIGIOZITĂȚII TEXTULUI SACRU LA SFINȚII MITROPOLIȚI DOSOFTEI ȘI VARLAAM

Conf. dr. Carmen-Maria BOLOCAN
Facultatea de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași

Abstract

The work of Holy Metropolitan Dosoftei is one of the most successful transpositions of biblical verse from Psalms and of the history of the Romanian people, using the most varied and inventive lexical colors, from archaisms to elements of the popular living language, giving us an everlasting literal images. Of particular interest are the writings that develop the evangelical texts, explaining and doing a hermeneutic work. In the seventeenth century and in the first half of the eighteenth century is born the first Romanian storyteller, as the Metropolitan Varlaam it was called, and it was created one of the most important moments in religious poetry by the Psalms of Metropolitan Dosoftei. Through this study we try to show, by examples, if their writing is religious or not, and if is different from the current text, and what this difference mean. Finally, we try to show what for a value have these works in the context of contemporary literature and for posterity.

Keywords: Holy Metropolitan Dosoftei, Holy Metropolitan Varlaam, culture, Psalms, religious literature

Literatura religioasă din secolul al XVII-lea și prima jumătate a secolului al XVIII-lea a avut rolul decisiv în afirmarea limbii române literare. Cartea religioasă, nu cronică, a fost locul frământărilor artistice, cu repercusiuni asupra unui public mai larg. Cronicile românești au fost publicate foarte târziu, rămânând cunoscute unui public restrâns, în vreme ce tipăriturile religioase, atât prin numărul tot mai mare de exemplare, cât și prin folosirea lor în viața Bisericii, au impus o anumită formă a limbii române. De altfel, primele preocupări pentru statutul limbii române, expresivitate etc., se înregistrează în predosloviile cărților de cult (Varlaam, Simion Ștefan, Dosoftei ș.a.)¹.

---

¹ Alexandru Piru, *Istoria literaturii române de la început până azi*, Editura Univers, București, 1981, p. 81.

Înlocuind limba slavonă, cartea de cult dovedește că limba poporului nu este cu nimic mai prejos decât orice alt mijloc de comunicare. Traducerile de cărți religioase aduc în cultura noastră adevărate monumente, din toate punctele de vedere: *Cazania* lui Varlaam (1643), *Noul Testament de la Bălgrad* (1648) al lui Simion Ștefan, *Biblia de la București* (1688), încununare a eforturilor învățaților români, clerici și laici, fiind însă o traducere a „Cărții cărților” în limba română.

De un interes aparte sunt scrierile care dezvoltă pericope evanghelice, explică, fac operă hermeneutică. În această împrejurare se naște primul povestitor român, cum a fost numit Mitropolitul Varlaam, și s-a creat unul dintre momentele cele mai importante în poezia religioasă prin *Psalmi* Mitropolitului Dosoftei².

Vom căuta, prin acest studiu, să arătăm, prin exemplificări, dacă textul scrierilor lor este religios sau nu și dacă diferă de textul actual, precum și în ce constă această diferență; în sfârșit, ce valoare au aceste creații în literatura timpului și pentru posteritate.

1. *Cazania* Mitropolitului Varlaam și caracteristicile predicii în secolul al XVII-lea

Această „Carte românească de învățătură”, tipărită în 1643, a avut o mare importanță morală și lingvistică, fiind prima lucrare de proză literară cu aspect moralizator tipărită la noi. Poet cugetător în umbra teologiei, mitropolitul deschide „cuvântul către cititor” cu o frază foarte frumoasă despre minunea divină a mersului ordonat al lumii, al „faptelor cerului și pământului”, spre un „soroc” și o „margine”. Urmează o motivație a ceea ce este omul, destinul său și voința umană de auto-modelare, pentru a-și spăla vina păcatului originar. *Cazania* este o interpretare morală și o actualizare a mai multor fragmente biblice, mai ales din Noul Testament. Alcătuită din predici, *Cazania* a avut drept prim scop întreținerea credinței și „purtarea creștină” a oamenilor. Totuși, „omiliile lui Varlaam nu sunt original construite și nu sugerează chipul interior al vorbitorului”³.

Iată, de pildă, predica la *Duminica fariseului și a vameșului*. Primul, fariseul, s-a pierdut pe sine pentru că nu s-a smerit, iar al doilea, pocăindu-se, a câștigat „împărăția cerului”.

---

² *Ibidem*, p. 82.

³ Cf. Ion Negoitescu, *Istoria literaturii române*, vol. I, Editura Minerva, București, 1991, p. 117.

Prima parte a *Cazaniei* conține extrase din Evanghelii și comentarea lor, pentru cele 32 de duminici. Zece stihuri la stemă deschid *Cazania*, dedicate lui Vasile Lupu, drept mulțumire pentru ajutorul dat la tipărirea cărții. Partea a doua cuprinde vieți de sfinți, ordonate calendaristic, începând cu Simeon Stâlpnicul și până la episodul tăierii capului Sfântului Ioan Botezătorul, și versuri scrise într-o limbă plăcută și azi: „Valuri multe rădică furtuna pe mare/ Mai vârtos gândul omului întru lucruri ce are,/ Niciodată grija și frica începutului,/ Cât grija și primejdia săvârșitului”⁴. În spiritul moralei creștine, Varlaam vorbește pe limba tuturor: „Cu adevăr să veselește Dumnezeu de pocăința păcătoșilor, iară dracii să scârbesc. Și numai cât gândește păcătosul să se scoale din păcate, atâta-l tâmpină Dumnezeu cu mila sa și-l cuprinde cu ajutorul său. Deci ce te părăsești, păcătoase? Ce te lenevești? Ce aștepti? Fost-ai soț feciorului celui curvariu când ai fost în păcate? Fii-i soț și acum când se pocăiește. Scoală și tu din păcatele tale, părăsește și faptele tale cele rele, suspină, lăcrămează și tu ca dânsul. Destule-ți iaste câte ai petrecut în răutăți. Agiunge-ți cât ai făcut voia diavolului. Întoarce-te acum bine de unde ai ești rău. Apropie-te cătră Dumnezeu, ceta ce nu iubește perirea păcătosului. Cazi cătră mila lui că de mult te așteaptă”⁵.

Varlaam este concis și popular; este omul rezumatelor care se țin minte: „Într-această svântă evanghelie două lucruri să arată: întâi, mărturia lui Natanail, ce au mărturisit de Domnul Hristos că iaste Fiul lui Dumnezeu și împăratul Izrailteanilor, a doua, cum Domnul Hristos este știutorul gândurilor și inimilor omenești”⁶.

În *Jitiile* (biografiile de martiri și de asceți) din partea a doua, Varlaam nu-și reprimă plăcerea de a povesti. Se adaugă o anumită cadență a rostirii și inversiunii de efect, preluate din retorica de amvon. Iată un fragment din istoria plecării Cuvioasei Parascheva în pustie: „Cine va putea spune trudele și ustenințele ei? Lacrimile, suspinele, închinăciunile, cine le va povesti? Că nu era altul nime acolo să poată vedea faptele ei cele sufletești, numai ochiul Celuia ce vede toate. Nu era ei acolo grije de pluguri, de boi, nici de cai cu rafturi scumpe, sau de leagene, nici de veșminte și de așternuturi, nici de mâncări și

⁴ Mitropolitul Varlaam al Moldovei, *Cazania 1643*, Editura Fundației Regale pentru literatură și artă, București, 1943, p. 21.

⁵ *Ibidem*, p. 23.

⁶ *Ibidem*, p. 155.

de mese, nici de casă sau de slujire, ce numai de curăția sufletului și de răspunsul giudețului ce va să fie și de tâmpinarea mirelui său Hristos”⁷.

Alte stihuri de la începutul părții a doua, unde se povestesc vieți de sfinți: „Valuri multe rădică furtuna pre mare / mai vârtos gândul omului întru lucru ce are, / Nu atâta grija și frica începutului, / cât grija și primejdia sfârșitului”.

Paginile de proză se remarcă prin varietatea modalităților discursului. Varlaam trece de la pasajele de exegeză religioasă la pasaje narrative, într-un stil sfătos, mlădiat după cerințele accesibilității. „Moralistul creștin, spune Nicolae Manolescu⁸, vorbește pe înțelesul tuturor, presărând explicațiile cu întrebări retorice și cu îndemnuri, fără nici un savant tâlc, dar obținând tocmai de aceea, probabil, un mare efect emoțional”. Iată un exemplu: „Cu adevăr să veselească Dumnezeu de pocăința păcătoșilor, iară dracii să scârbesc. Și numai cât gândeaște păcătosul să se scoale din păcate și să să întoarcă la pocăință, atâta-l tampină Dumnezău cu mila Sa și-l cuprinde cu agiutorul Său. Deci ce te părăsești, păcătoase? Ce te lenești? Ce aștepti? Fost-ai soț feciorului celui curvariu când au fost în păcate? Fii-i soț ș’acum când să pocaiască. Scoală și tu din păcatele tale, părăsește și tu faptele cele reale, suspină, lăcrămadză și tu ca dânsul. Destulu-ți iaste cât ai petrecut în răutăți. Agiunge-ți cât ai făcut voia diavolului. Întoarce-te acum bine de unde ai eșit rău. Apropie-te cătră Dumnezău, cela ce nu iubeaște perirea păcătosului. Cadzi cătră mila Lui, că de mult te așteaptă”⁹.

Prin felul cum organizează materialul factic în relatarea unor întâmplări, Varlaam este primul nostru povestitor. Acest titlu de glorie i-l dau episoadele din viața sfinților, istorisiri care creează o lume pusă în mișcare de forța invincibilă a sufletului însetat de credință. Citiții și ascultătorii vor fi savurat legende ca acelea despre Sfântul Nicolae sau Sfântul Mucenic Tiron, ucigător al unui balaur. Nicolae Manolescu¹⁰ arată că asemenea relatări capătă extensiuni de nuvelă

⁷ *Ibidem*, p. 271.

⁸ Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române*, vol. I, Editura Minerva, București, 1990, p. 140.

⁹ Mitropolitul Varlaam al Moldovei, *Cazania 1643*, apud Ion Negoitescu, *op. cit.*, p. 118.

¹⁰ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 141.

și-l consideră pe Varlaam „precursor al lui Neculce”. Un precursor este Varlaam și al lui Creangă prin ușurința cu care mânuiește vorbirea directă și indirectă, prin efectele create cu resurse ale oralității. Unele pasaje amintesc de basmele populare, ceea ce ne determină să credem că, înainte de Dosoftei sau Neculce, și-a dat seama de importanța acestuia pentru literatura cultă.

Varlaam dezvăluie o anumită sensibilitate în fața lumii, o mânuire cu dexteritate a resurselor lexicale ale limbii române, așa cum se poate observa din următorul fragment: „Când petreace omul în fum, atunci-i lăcrămadză ochii și de iuțimea fumului doru-l ochii și orbesc; iară dacă iase la văzduhul curat și la vreme cu senin, de să plimbă pre lângă izvoară de ape curgătoare, atunci sântu mai veseli ochii și mai curați și sănătate dobândesc din văzduh curat. Așea și noi, fraților, dacă intrăm în fumul păcatelor...”¹¹.

Se întâlnesc în *Cazania* lui Varlaam câteva teme de circulație în literatura veche (de exemplu, *fortuna labilis*) sau care vor fi reluate în etapa literară următoare, cum este legenda turturelei rămasă fără soție și care „de jele nicedanaoară nu să pune să șadză pre creangă verde, ce tot pre uscată, și altă soție nu mai cearcă”.

Liviu Onu consideră *Cazania* „o sinteză a normelor limbii române literare din epocă”. Fraza se desfășoară liber, cu naturalețe, mult deosebită de fraza greoaie din manuscrisele și tipăriturile românești ale secolului anterior. Varlaam face eforturi să fie pe înțelesul tuturor.

Pentru prima dată slavonismele sunt mai rare, ba chiar evitate. O limbă mult apropiată de limba actuală, dar cu anumite particularități fonetice (hire, giudeț, gios, dziuă etc.) sau ezități (hiecărui, dar și fiecărui; fiecine etc.).

În comparație cu această limbă veche religioasă, dar și cu caracter sătesc, popular, vom prezenta în continuare o scurtă predică a unui contemporan, mare duhovnic al timpului nostru, Părintele Cleopa Ilie. Utilizăm spicuri din predica și sfaturile date auditorului în *Duminica Vameșului și Fariseului*, pentru a observa asemănarea și deosebirea stilului predicii de astăzi în comparație cu predica Sfântului Mitropolit Varlaam al Moldovei:

„În multe locuri ale Sfintei Scripturi se arată cât de mare, cât de păgubitoare de suflet și cât de urâtă de Dumnezeu este patima

¹¹ Mitropolitul Varlaam al Moldovei, *Cazania 1643*, apud Ion Negoitescu, *op. cit.*, p. 118.

mândriei, dar nu puțin se poate cunoaște răutatea acestui păcat și din învățătura Sfintei Evanghelii de astăzi. Eu, fiind prea mic și nepriceput a arăta prin scris sau prin cuvânt câte înfățișări are și cât de felurită este această răutate a păcatului mândriei, voi aduce în mijloc o învățătură preaminunată a Sfântului Ioan Scărarul în această privință. Prin aceasta se va cunoaște câte capete are această înfricoșată fiară a mândriei și prin care cei înțelepți și iscușiți vor înțelege cât de peștig și primejdios este acest păcat.

Iată ce zice acest sfânt părinte despre mândrie: «Mândria este lepădătoare de Dumnezeu, învățătură a diavolilor, defăimare a oamenilor, maica osândirii, strănepoata laudelor, semn al nerodirii, izgonirea ajutorului lui Dumnezeu, ieșirea din minți, înaintemergătoare de căderi, pricină a epilepsiei, izvor al mâniei, ușă a fățarniciei, întărire a diavolilor, străjuitoare a păcatelor, pricinuitoare a nemilostivirii, neștiință de îndurare, amară luătoare de seamă a greșelilor altora, judecătoare fără de omenie, împotrivă luptătoare a lui Dumnezeu» (Sfântul Ioan Scărarul, Cuvântul 25, *Despre mândrie*, în *Filocalia sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși*, volumul IX. Traducere, introduceri și note de Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1980).

Dacă ne vom întoarce acum cu mintea la rugăciunea fariseului din Evanghelia ce s-a citit astăzi și dacă vom cerca cu luare aminte înțelesul cuvintelor lui, vom înțelege mult din vicleniile păcatului mândriei care s-a strecurat în cuvintele cele pline de laudă ale fariseului. Dumnezeuiescul Părinte Ioan Scărarul zice că mândria este «amară luătoare de seamă și judecătoare fără de omenie a păcatelor altora». Sfânta Evanghelie ne arată că fariseul, stând în biserică, așa se ruga întru sine: Dumnezeuule, mulțumesc Ție că nu sunt ca ceilalți oameni: răpitor, nedrept, preadesfrânat. Dar ce fel de mulțumire aducea el lui Dumnezeu în rugăciunea lui dacă, plin de mândrie, osânda pe ceilalți oameni că sunt răpitori, nedrepti, preadesfrânați etc.? După cum se cunoaște, rădăcina rugăciunii lui era mândria. Din această blestemată rădăcină ieșeau cuvintele lui pline de îndreptățire de sine înaintea oamenilor. El a uitat cuvântul Sfintei Scripturi care zice: Cel ce nădăjduiește în Dumnezeu cu inimă îndrăzneată, unul ca acesta este nebun (Pilde 28, 26).

La fariseul mândru vedem lucrurile cu totul întoarse. El se laudă și trâmbițează înaintea oamenilor faptele sale cele bune și defăima, osândind pe ceilalți oameni.

Iubiți credincioși,

După ce am vorbit despre mândria și lauda cea fără minte a fariseului, să ne întoarcem privirea minții noastre și spre așezarea cea smerită și vrednică de laudă a vameșului. Să aducem în mijloc cuvintele Sfintei Evanghelii de azi: «Iar vameșul, departe stând, nu voia nici ochii să-și ridice către cer, ci își bătea pieptul, zicând: Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosul» (Luca 18, 13). Vedeți, frații mei, că vameșul stătea departe de jertfelnic și nu îndrăznea nici ochii să-și ridice către cer; ci își bătea pieptul și din inima lui smerită și zdrobită, zicea cu căință: «Dumnezeule, milostiv fii mie, păcătosul!» O, fericite vameșule, tu cu rugăciunea ta smerită din adâncul inimii tale, foarte mult te-ai asemănat cu tâlharul de pe cruce care a strigat din inimă: «Pomeniște-mă, Doamne, când vei veni întru împărăția Ta!» (Luca 23, 42). (...)

Iată, frații mei, după cum vedeți, rugăciunea vameșului din Sfânta Evanghelie de azi se aseamănă cu rugăciunea fericitului tâlhar de pe cruce. Că și acela, ca și vameșul din Sfânta Evanghelie, nu cu multe cuvinte s-a rugat, dar a strigat la Dumnezeu din adâncul inimii sale și cu mare smerenie. De aceea a auzit: «Astăzi vei fi cu Mine în rai!» La fel și fericitul vameș, puține cuvinte a zis din inimă: «Dumnezeule milostiv fii mie, păcătosul!» Pentru smerita lui rugăciune auzim răspunsul cel preasfânt din gura Domnului: «Zic vouă, mai îndreptat s-a pogorât acesta la casa sa, decât fariseul. Că tot cel ce se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța» (Luca 18, 14) (...)»¹².

Am spicuit câteva din cuvintele acestei predici ale vrednicului de pomenire Părinte Cleopa Ilie, pentru a le pune în comparație cu expresiile predicii Mitropolitului Varlaam din mai multe motive: amândoi sunt duhovnici și viețuiesc în zona Moldovei, limbajul lor după cum se observă este apropiat și din punct de vedere al utilizării, în predică, a textului Sfintei Scripturi și a textelor Sfinților Părinți. Am utilizat cuvinte ale predicii la această duminică a Vameșului și Fariseului la ambele prezentări, deși la Mitropolitul Varlaam am vorbit în general despre limbajul *Cazaniei* și am spicuit din Omilia la această duminică; mai mult, pentru a aduce lămuriri asupra limbajului și

¹² Părintele Cleopa Ilie, *Predici la Duminicile de peste an*, Editura Scara, București, 2002, pp. 158-161.

expresivității artistice, am utilizat și din alte cuvinte de învățătura la diferite Duminici, dar și *Cazanii* dedicate unor sfinți cu ținere în Biserica Ortodoxă (ex. la Sfânta Cuvioasă Parascheva). Am dorit să arătăm că stilul predicatorial nu diferă foarte mult de la o perioadă istorică la alta și, deși limba română era la începuturile ei, în vremea Mitropolitului Varlaam substratul religios exista, după cum am arătat, împletit cu învățătura Scripturii.

2. Psalmii în versuri ai Mitropolitului Dosoftei – temă religioasă și profană

„Psalmul este o specie lirică, prin care poetul înalță un imn religios divinității, exprimându-și sentimentele de smerenie și laudă pentru măreția și atotputernicia lui Dumnezeu. Cuvântul psalm vine de la grecescul «psalmos» care înseamnă compunere poetică biblică, având caracter de rugăciune, odă, elegie sacră.”¹³

Poezia „în intenție” a secolului al XVII-lea ar fi, după Nicolae Manolescu, alcătuită din patru tipuri de texte: „stihurile la stemă, politice, care țin de encomiastica¹⁴ ocazională, care nu au valoare literară și care interpretează motivele din diferite steme drept figuri alegorice care glorifică virtuțile domnitorilor. Aceste versuri alcătuiesc prima noastră tradiție poetică cultă; versificațiile pe tema descălecatului, aparținând mitropolitului Dosoftei, «Domnii Țării Moldovei», și lui Miron Costin. «Stihuri de descălecatul țării», deși au drept modele Teogonia lui Hesiod, Vechiul Testament, Mahabharata etc., nu au nici ele valoare literară; se adaugă lirica religioasă și filosofică și cronicile în versuri de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul celui de-al XVIII-lea”¹⁵.

Despre Dosoftei, cronicarul Ion Neculce¹⁶ afirmă: „Acest Dosoftei mitropolit nu era om prost de felul lui. Și era neam de mazâl; pre învățat, multe limbi știe: elinește, latinește, slovenește și altă adâncă carte și învățătură, deplin călugăr și cucernic, și blând ca un miel.

¹³ DEX, Editura Teora, București, 2008.

¹⁴ Encomiastic, adj. cu caracter panegiric, laudativ, elogios, în DEX, Editura Teora, București, 2008, p. 311.

¹⁵ Nicolae Manolescu, *op. cit.*, pp. 151-152.

¹⁶ Ion Neculce, *apud* Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Sofia, București, 2000, pp. 202-203.

În țara noastră pe-această vreme nu este om ca acela”. Dosofoei traduce întâi *Psaltirea* din slavonă în română, apoi o versifică, motivând simplu: „În biserică - mai voia mi-i cinci cuvinte cu mintea să grăiască, ca și pre alții să-nvăț, decât dzeace mii de cuvinte într-altă limbă”. Efortul de constituire a unei limbi poetice și „întâiul monument de limbă poetică românească” (cum îl numește Nicolae Manolescu) rezultat se bizuie și pe un argument estetic rudimentar: a tradus, pretinde Dosofoei, „cu multă trudă și vreme-ndelungată, cum au putut mai frumos”, „ca să poată trage hirea omului către cetitul ei”. Însă psalmii care pot fi receptați astăzi integral ca poezie sunt rari (iar din cele 8600 de versuri doar 8 sunt originale); cu toate acestea, Dosofoei contribuie enorm la autohtonizarea convenției prozodice și la constituirea semnificantului românesc al poeziei, criteriu al poetului până la 1848.

În întregime, *Psaltirea în versuri* o găsim în două copii aflate azi la B.A.R. manuscrisele nr. 543 și 133. Copistul codicelui nr. 543, care poate fi una și aceeași persoană cu cel care a suportat financiar operația, adică Neonil, Stareț al Mănăstirilor Neamțu și Secu, declară că a fost îndrumat la lucru de asemănarea pe care a constatat-o între unele colinde și cântece de stea (pe care le transcrie la sfârșit) și unele stiluri ale lui Dosofoei. „Dintru aceasta, luându-mi pricină – zice el – am prescris toată *Psaltirea* și la sfârșit am alăturat și aceste cântări, numai pentru versul lor acel vechi ce se obicinuia a se cânta prin bisericile Moldaviei”.

„Dosofoei a încercat mai multe cadențe și mai mulți metri decât în toată poezia românească de până la romantism și a folosit un întreg sistem de rime. Forma strofică cel mai des folosită este distihul, echivalent versetului biblic. Accidental mai apare catrenul. Cultivator de rime rare – verb/ substantiv sau adverb, substantiv/ adjectiv, nume propriu/ nume comun, pronume în formă atonă / alte părți morfologice («strică»/ «nemică», «pucioasă»/ «groasă», «de-aș depărta-mă»/ «teamă» etc.), Dosofoei recurge la dislocări din rațiuni prozodice («Auzit-am veche/ 'Ntr-auz de ureche/ Poveste trecută») și la ingambamente: «Și ca lumina tu mă ferește,/ Supt-aripi svinte de mă umbrește/ De fețe strâmbe ce mă ia frică/ A le prăvirea»). Într-o primă sinteză de ritmuri prozodice, hexasilabii trohaici și octosilabii trohaici, de sursă populară, se întâlnesc cu heptasilabul iambic-anacreontic și cu iambul de 13 silabe, polonez etc.”¹⁷.

¹⁷ Ion Negoïtescu, *op. cit.*, p. 121.

Psaltirea se constituie ca un dialog patetic cu sacralul („suirea gândului către Dumnezeu”) și ca o vastă alegorie despre înțelesul soartei omului în lume, o alegorie a vieții și a morții. În prefața către cititor se menționează cele patru sensuri ale Sfintei Scripturi: istoric, etic, alegoric și metaforic, din unghiul cărora trebuie citite versurile *Psaltirii*.

„Psalmistul rămâne fidel atitudinii fundamentale a psalmistului biblic: imnul ardent, lauda sacralului se combină cu implorarea divinității, chemată să vină în ajutorul psalmistului aflat în primejdie. Deși se respectă originalul biblic, există un transfer de trăire lirică întrucât monologul psalmistului vizează dramaticul destin colectiv. Cauza este răul, «fiii lumii ș-au ieșit din omenie», «peste toată lumea vrajbă și nepace», iar cei buni «scăzură și să-mpușinară», răii «să-nmulțiră de stricară lumea și o împușiră». Sub formă de avertisment, Psalmii se adresează contemporanilor și acceptă lectura în palimpsest, realitățile sunt astfel implicate prin natura concretă a limbajului și a imaginilor: ierni scitice, păduri întunecate, bouri, smârcuri, râuri cu bulboane”¹⁸.

În celebrul Psalm 21, psalmistul se arată părăsit de Domnul: „Giuncii și cu taurii mă-nconjoară,/ Cu căscate guri, să mă omoară,/ Ca lei ce apucă și zbiară/ Cu gurile rânjite, pre hiară./ Și ca apa fui vărsat afară,/ Și oasele mi să rășchiră./ Inema-n zgău mi să vestejește,/ Ca o ceară când sărăstopește. // Mi-i vârtutea ca hârbul de saca,/ Limba-n pingii lipită să-neacă”¹⁹. Este aici o experiență a singurătății, o trăire totală a solitudinii în contemplarea „mișelătății cărni”: „Nu este pe trupu-mi leac de sănătate/ De rane sunt putred”²⁰. Se adaugă atrofia simțurilor, „Ochii n-au lumină,/ vederea-i lipsită,/ Asurzii ca surdul de gălceava multă”²¹, și mizeria sufletească, „Ochiul mi eu de groază să-ntristează [...]/ Din fire slăbit, vintrele-mi seacă, / Sufletul meu mișel ce să facă?/ Viața nu s-au strânsu cu trai de jale,/ Suspînând adiașe de vești riale,/ De lipsă slăbii și n-am vârtute,/ Pace-n oase n-am de războiu iute./ În pizmașii toți sunt de ocară,/ Vecinii miei mă urăsc în țară./ Iaste-n frică toată cunoștința/ De s-au uitat dintre noi priința”²². Nu lipsește jalea înstrăinării, redată în

¹⁸ Mircea Scarlat, *Istoria poeziei românești*, vol. I, Editura Minerva, București, 1982, p. 115.

¹⁹ Mitropolitul Dosoftei, *Psaltire*, Psalmul 21, *apud* Mircea Scarlat, *op. cit.*, p. 117.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

cadențe de blestem: „Fiii cei fățarnici ce mă-nstrăinară/ De către priință, mințindu-mă-n țară/ Să li să vechiască haine-n căi departe”²³.

Din autocontemplarea singurătății se recompune metaforic psalmistului durerea fizică căreia i se adaugă umiliința: „Oasele să muștră, ciolane n-au pace,/ Sufletul de sarcini abia să clătinaște,/ M-am zgârcit cu totul ticăind în chinuri,/ Îmblând toată ziua cu mâhnite gânduri [...] Suspinile miale n-au unde s-ascunde/ Mi-i saca vârtutea, inema-i mâhnită [...] / Și ca apa fui vărsat afară/ Și oasele mi să rășchirară,/ Cete de vicleni mă ocoliră/ Mâni, picioară îmi potricăliră/ Și oasele toate-mi numărară/ Și nice într-o samă mă băgara”²⁴.

Varianta psalmului în Sfânta Scriptură, Ediția Sfântului Sinod, 2001, este următoarea: „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, ia aminte la mine, pentru ce m-ai părăsit? Departe sunt de mântuirea mea cuvintele greșelilor mele./ Dumnezeul meu, striga-voi ziua și nu vei auzi, și noaptea și nu Te vei gândi la mine./ Iar Tu întru cele sfinte locuiești, lauda lui Israel./ În Tine au nădăjduit părinții noștri, nădăjduit-au în Tine și i-ai izbăvit pe ei./ Către Tine au strigat și s-au mântuit, în Tine au nădăjduit și nu s-au rușinat./ Iar eu sunt vierme și nu om, ocară oamenilor și defăimarea poporului./ Toți cei ce m-au văzut m-au batjocorit, grăit-au cu buzele, clătinat-au capul zicând:/ «Nădăjduit-a spre Domnul, izbăvească-l pe el, mântuiască-l pe el, că-l voiește pe el»./ Că Tu ești Cel ce m-ai scos din pântece, nădejdea mea, de la sânul maicii mele./ Spre Tine m-am aruncat de la naștere, din pântecelul maicii mele Dumnezeul meu ești Tu./ Nu Te depărta de la mine, că necazul este aproape, și nu este cine să-mi ajute./ Înconjuratu-m-au viței mulți, tauri grași m-au împresurat./ Deschis-au asupra mea gura lor, ca un leu ce răpește și răcnește./ Ca apa m-am vărsat și s-au risipit toate oasele mele./ Făcutu-s-a inima mea ca ceara ce se topește în mijlocul pântecelui meu./ Uscatu-s-a ca un vas de lut țaria mea, și limba mea s-a lipit de cerul gurii mele și în țărâna morții m-ai coborât./ Că m-au înconjurat câini mulți, adunarea celor vicleni m-a împresurat./ Străpuns-au mâinile mele și picioarele mele./ Numărat-au toate oasele mele, iar ei priveau și se uitau la mine (...)/ Se va vesti Domnului neamul ce va să vină. Și vor vesti dreptatea Lui poporului ce se va naște și ce a făcut Domnul” (Ps. 21, 1-36).

²³ *Ibidem*.

²⁴ Mitropolitul Dosoftei, *Opere I. Versuri*, ediție critică de N.A. Ursu, București, 1978, pp. 71-72.

Spovedania lirică se face în versuri simple, preargheziene, în Psalmul 36: „Ca om jelnic care-și plânge mortul/ Sunt trist, Doamne, și măhnit cu totul”.

Setea de Dumnezeu a trupului și a sufletului se regăsește în Psalmul 62: „Cât de ori multe ce te dorește,/ Trupul mișelul se schimosește,/ Ca-n pustii dese și-nsecetate,/ Fără de apă și necălcate”. După Sfânta Scriptură citim: „Dumnezeule, Dumnezeul meu, pe Tine Te caut dis-de-diminează./ Însetat-a de Tine sufletul meu, suspinat-a după Tine trupul meu,/ În pământ pustiu și neumblat și fără de apă. Așa în locul cel sfânt m-am arătat Ție, ca să văd puterea Ta și slava Ta” (Ps. 62, 1-3).

De asemenea, foarte literar, în Psalmul 68, este exprimată dorința sufletului după Dumnezeu: „O, Dumnezeău svinte, tu mă scoate/ De pohoi de apă, toi de gloate,/ Ce-mi vine la suflet, și de gloduri/ Ca pâcle adânce, fără poduri./ Că sunt încungiurat de adâncuri/ De mă trage vivorul la smârcuri/ Strigând mi-au venit ameteală/ Mi-au amuțit limba-n osteneală”. În varianta Sfintei Scripturi astfel citim: „Dumnezeule, întru mulțimea milei Tale auzi-mă, întru adevărul milei Tale./ Mântuiește-mă din noroi, ca să nu mă afund; izbăvește-mă de cei ce mă urăsc și din adâncul apelor,/ Ca să nu mă înece vârtoarea apei, nici să mă înghită adâncul, nici să-și închidă peste mine adâncul gura lui./ Auzi-mă, Doamne, că bună este mila Ta; după mulțimea îndurărilor Tale caută spre mine” (Ps. 68, 16-19).

Însă capodopera ar fi Psalmul 136: „La apa Vavilonului/ Jelind de țara Domnului,/ Acolo șezum și plânsăm/ La voroavă ce ne strânsăm/ Și cu inemă amară,/ Prin Sion și pentru țară,/ Aducându-ne aminte/ Plângeam cu lacrimi herbinte./ Și bucline ferecate/ Lăsăm prin sălci aninate,/ Că acolo mă-ntrebară/ Aceia ce ne prădară/ Să le zăcem viers de carte/ Într-acea streinătate,/ Că-n zvânt muntele Sionul,/ Cântări ce cântam la Domnul/ Ce nu mi să da-ndemână/ A cânta-n țară streină”²⁵.

Dosoftei veghease la păzirea normei ortodoxe, aducând-o pe „înțălesul” credincioșilor români. A înfățișat așa *Psaltirea*, pentru orice sătean, pentru orice minte, oricât de umilă care se dorește aproape de Dumnezeu și implicit de etica morală²⁶.

²⁵ Dosoftei, *Psalmul 136*, apud Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, pp. 203-204.

²⁶ Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române*, Editura Arte Grafice, București, 1925, p. 371.

Pe lângă caracterul „eticesc și de zăbavă”, caracterul poporan mai include două laturi: cea referitoare la sociologia gustului literar și a receptării și alta ce consideră materia cântecilor populare ca o premisă a adoptării lor.

Dosoftei, deși traduce, se comportă ca un adevărat poet național, purtător de cuvânt al sufletului, gândurilor și aspirațiilor nației sale. Nici un poet din aria culturală răsăriteană nu a scris în momentul acela, o limbă atât de elevată și totodată așa de adânc înrădăcinată în seva graiului popular, de unde și receptarea psalmilor transformați în colind ca timbru al spiritualității vieții românești²⁷.

„Materia având inițial sorginte folclorică permite poporului a se recunoaște într-însa, de unde larga răspândire a psalmilor formați din elemente cunoscute în genere și tot de aici și perenitatea lor. Dosoftei a prefăcut psalmii nu numai pe metru românesc și cu rime luate din poezia populară, dar introducând adeseori peste cuprinsul autentic al originalului o mulțime de elemente de observație, o mulțime de alte împrumuturi, care vin din însăși viața poporului românesc, a ajuns de foarte multe ori la imagini ce nu au nevoie de îndreptare pentru a plăcea și astăzi.”²⁸ Dosoftei nu-și calcula dinainte metrul în care să-și toarne poezia, căci mai degrabă rămânea din cultura și lectura sa, cu anumite structuri și cadențe în simț, care apar spontan în creația sa. Niciodată marea poezie n-a ieșit din învățarea pe dinafară a regulilor prozodice și turnarea în ele a conținutului poetic. Într-o transpunere, fiorul trăit al exprimării în limba națională este cel care dă tonul artei literare, iar structura frazei și a versului vine de la sine. Ideea frumoasă sau sentimentul doborâtor își găsesc atunci singure și ușor haina poetică novatoare. Desigur, structura metrică nu poate fi desconsiderată în poezie, dar nu ea singură face poezia, ci mai degrabă ideea, sensul nou turnat în altă expresie dependentă, structural, de o întreagă tradiție locală, sau, eventual, folosită inovator și cu îndrăzneală întâia oară, într-o percepție personală și originală a imaginilor pe care le exprimă.

„E probabil că metrica poeziei populare cu măsura de 5-6 silabe a influențat pe Dosoftei în versurile sale. Voind să împărtășească

---

²⁷ Alexandru Andriescu, *Psalmii în literatura română*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2004, p. 131.

²⁸ Nicolae Șerbănescu, *O sărbătoare a cărții românești: trei sute de ani de la apariția Psaltirii în versuri a mitropolitului Dosoftei al Moldovei*, în „Biserica Ortodoxă Română”, an XCI, nr. 11-12, 1973, p. 1216.

contemporanilor săi moldoveni frumusețea psalmilor lui David care a alinat de-a lungul veacurilor omenirea în ceasurile ei de durere, a transpus în cadrul vieții sociale a timpului și locului său. Notele de culoare locală abundă în tema biblică. Se vorbește de «ocine», de «moșii ce se dau cu urice», de «descălecarea moșii», de «boieria lui Iuda», de «caftane», de «bucium de corn de bour». Astfel, psalmii lui Dosoftei au permis poporului să se recunoască în ei, de unde larga răspândire în popor a lor.²⁹

Tot de la importanta preluare de către popor a psalmilor rezultă și perenitatea lor prin caracterul mobil și repetabilitatea lor. Alcătuirea lor laxă permite nucleelor să aibă o existență independentă, favorabilă preluării în cântecele de stea.

La nivel lexical, în psalmii naționalizați, găsim acum valori expresive acolo unde era doar intenția tranzitivă, căci cuvintele devenite mai în urmă arhaisme erau curente.

De exemplu, în Psalmul 96, „Și ți-i nalt cinstitul nume/ Preste toț *bozâi* din lume,/ Ceia ce iubiți *pre* Domnul,/ Să urât răul, tot omul”, cuvântul „boz” semnifică azi „zeu”, „idol”. Cuvântul „pre”, încărcat de frumusețe arhaică, se mai păstrează și astăzi cu intenție estetică în loc de cuvântul „pe”, în cadrul rugăciunilor Sfintei Liturghii.

Opera lui dispune de foarte multe imagini frumoase, create printr-un bogat fond lexical, format din cuvinte vii, populare, din arhaisme și din termeni creați personal, considerați necesari în exprimarea literară. Astfel, Dosoftei aduce *Psaltirea* pe pământ românesc și în vorbă autentic românească, neschimbând însă fondul psalmilor.

În analiza noastră, s-a putut demonstra că *Psaltirea în versuri* a Mitropolitului Dosoftei a ridicat pe încă o treaptă evolutivă tradiția literar-folclorică a neamului românesc. Opera Sfântului Mitropolit Dosoftei este una din cele mai reușite transpuneri în versuri, în spirit personal și în spiritul vieții și istoriei poporului român, precum și prin folosirea celor mai variate și inventive culori lexicale, de la arhaisme la elemente de limbaj popular viu, care dau adeseori imagini de valoare neperisabilă, a psalmilor biblici.

Anexăm, în încheierea considerațiilor noastre, integral, textul Psalmului 96, așa cum este el prezent în opera Sfântului Mitropolit Dosoftei și în Sfânta Scriptură, pentru o mai bună înțelegere a versificației.

---

²⁹ *Ibidem*, p. 1217.

Psalmul 96³⁰

Limbile să salte
Cu cântece nalte.
Să strige-n tărie
Glas de bucurie,
Lăudând pre Domnul,
Să cânte tot omul.
Domnul este tare,
Este-mpărat mare
Preste tot pământul
Și-ș țâne cuvântul.
Supusu-ne-au gloate
Și limbile toate,
De ni-s supt picioare
Limbi de pre supt soare.
Alesu-ș-au șie
Parte de moșie
Țara cea dorită.
Carea-i giuruită
Lui Iacov iubitul,
Ce-i țâne cuvântul,
Mila să-ș arate
Cea de bunătate
Spre noi, ticăloșii,
Precum ne spun moșii.
Pre vârveri de munte
S-aud glasuri multe
De bucine mare,
Cu naltă strigare,
Că s-au suit
Domnul Să-l vază tot omul.
Cântat în lăute,
În zăcături multe,
Cântat pre-mpăratul,
Că nu-i ca dans altul

---

³⁰ Mitropolitul Dosoftei, *Opere I...*, pp. 103-104.

Să domnească-n lume,
Cu svântul său nume,
Cântat să-nțaleagă
Preste lume largă.
Că Dumnezeu poate
Pre limbi preste toate,
De le îmblânzește
Și le-mpărătește.
Scaunul dă rază
Unde va să șază
Domnul din direapta,
Să-mpărțască plata,
Pre boieri, pre gloate,
Pre limbile toate.
Și cine să-nalță
Din hire sămață,
I-a vedea tot omul
Cum i-a certa Domnul.

Sfânta Scriptură³¹

1. Domnul împărătește! Să se bucure pământul, să se veselească insule multe.
2. Nor și negură împrejurul Lui, dreptatea și judecata este temelie neamului Lui.
3. Foc înaintea Lui va merge și va arde împrejur pe vrăjmașii Lui.
4. Luminat-au fulgerele Lui lumea; văzut-a și s-a cutremurat pământul.
5. Munții ca ceara s-au topit de fața Domnului, de fața Domnului a tot pământul.
6. Vestit-au cerurile dreptatea Lui și au văzut toate popoarele slava Lui.
7. Să se rușineze toți cei ce se închină chipurilor cioplite și se laudă cu idoli lor.
8. Închinați-vă Lui toți îngerii Lui; auzit-a și s-a veselit Sionul

---

³¹ Biblia sau Sfânta Scriptură, EIBMBOR, București, 2001, pp. 611-612.

9. Și s-au bucurat fiicele Iudeii, pentru judecățile Tale, Doamne.

10. Că Tu ești Domnul Cel Preaînalt peste tot pământul; înălțatu-Te-ai foarte, mai presus decât toți dumnezeii.

11. Cei ce iubiți pe Domnul, urâți răul; Domnul păzește sufletele cuviosilor Lui; din mâna păcătosului îi va izbăvi pe ei.

12. Lumină a răsărit dreptului și celor drepti cu inima, veselie.

13. Veseliți-vă, dreptilor, în Domnul și lăudați pomenirea sfințeniei Lui!